

Jak účinně pomoci vietnamským studentům při studiu české výslovnosti?

Vybrané aspekty z fonetiky a fonologie mateřského jazyka vietnamských studentů a zkušenosti z vyučovací praxe

JULIE LIEN VRBKOVÁ

V tomto příspěvku bychom se zaměřili na několik problémů vietnamských studentů při studiu české výslovnosti. Na základě srovnání vybraných fonetických a fonologických jevů v obou odlišných jazykových systémech je naším cílem hledat cestu k účinné výuce české výslovnosti, která vychází ze znalostí mateřského jazyka vietnamských rodilých mluvčích.

Proč je pro rodilé mluvčí tónového jazyka užitečné znát české melodémy?

Vietnamština patří k tónovým jazykům. Tón je ve vietnamštině změnou melodického průběhu výslovnosti slabiky (Nguyen Phan Canh 1984: 18), tato změna má ve vietnamštině distinktivní funkci, což znamená, že tón, se kterým je slabika vyslovena, má vliv na její význam. Vietnamština rozlišuje 6 tónů, které mohou být vázány na konkrétní slabiku. Jednoslabičná fonémová sekvence (ba) nese 6 různých významů podle toho, jaký je její tónový průběh:

1. BA	tři
2. BÀ	babička
3. BÃ	zbývající část z vylisovaného ovoce, např. bã mía (vylisovaná cukrová třtina)
4. BẢ	návnada, nástraha, např. potrava s jedem pro krysy (bả chuột)
5. BÁ	starší sestra matky
6. BẠ	záznam, rejstřík

Tab. 1: 6 tónů ve vietnamštině¹

Tóny ve vietnamštině, podobně jako intonace v češtině patří k supra-segmentálním jevům (Palková 1994: 159–161). Poněvadž je vietnamský rodilý mluvčí zvyklý ukončit větu melodickým průběhem tónu poslední slabiky, pro mnoho vietnamských mluvčích je intonace českých výpovědí bez zevrubného vysvětlení jen obtížně pochopitelná. Uvedme si názorný příklad vietnamské věty, která je zakončena dvěma slabikami s tónem se stoupajícím průběhem:

Em (mladší sourozenec; žák) *làm* (dělat) *bài tập* (úkol) *này* (ten) *rất* (velmi) *tốt* (dobře).

Mnoho českých studentů vietnamštiny mívá tendenci zvolit klesavou kadenci u vietnamských oznamovacích vět. Tuto skutečnost lze vysvětlit vlivem mateřského jazyka. Zvolení klesavé kadence u vietnamských oznamovacích vět ale může mít za následek změnu významů jednotlivých slov či špatnou srozumitelnost projevu. Výše uvedená výpověď je zakončena dvěma slabikami s 5. tónem se stoupajícím průběhem (viz Tab. 1), takový melodický průběh výpovědi se jeví českým rodilým mluvčím jako velmi nezvyklý, a proto je pochopitelné, že u českých studentů vietnamštiny vyžaduje studium vietnamské fonetiky – a především vietnamského tónového systému – velké úsilí a soustředění.

1 Číslování tónů uvádíme podle Slavické 2008: 52–57.

Na druhé straně mají vietnamští studenti češtiny tendenci všimnout si tónového průběhu u jednotlivých slabik, nikoliv u promluvových úseků či u několikaslabičných taktů promluvových úseků. Zaměřme se na vyjádření rozdílu mezi zjišťovací otázkou a oznamovací větou ve vietnamštině a v češtině. Ve vietnamštině jsou zjišťovací otázky tvořené pomocí gramatických elementů *có* (umístěné před predikátem) a *không* (umístěné na konci výpovědi).

Porovnejme rozdíly mezi zjišťovací otázkou a oznamovací větou v konkrétních výpovědích ve vietnamštině a v češtině:

1. Chị biết vẽ.

Umíte malovat.

Chị (starší sestra) biết (umět) vẽ (malovat).

2. Chị **có** biết vẽ **không**?

Umíte malovat?

Chị (starší sestra) **có** (gramatický element) biết (umět) vẽ (malovat) **không** (gramatický element)?

Tab. 2: Rozdíly mezi zjišťovací otázkou a oznamovací větou ve vietnamštině a v češtině

Ve vietnamštině je zjišťovací otázka tvořena pomocí gramatických elementů, melodický průběh tónů se u jednotlivých slabik nemění. V českém jazyce často rozlišíme zjišťovací otázku od oznamovací výpovědi v písemné realizaci jen podle závěrečného interpunkčního znaménka. Pro správné rozlišení těchto dvou výpovědí v mluveném projevu je potřebné vietnamské studenty seznámit s kadencemi melodému ukončujícího klesavého a antikadencemi melodému ukončujícího stoupavého (Palková 1994: 309–313).

Zajímavou shodou okolností je, že při výuce vietnamských tónů pro české studenty a při výuce české větné intonace pro vietnamské studenty lze užívat velmi podobných metod. Podle našich zkušeností doporučujeme využívat následující postupy:

Postup	Popis postupu	Příklad
Nápodoba	Pedagog vyslovuje, student napodobuje.	Pedagog vyslovuje dvě výpovědi napsané na tabuli: Jdeš? Jdu.
Gesta	Pedagog vyslovuje a doplňuje ukázkou melodického průběhu výpovědi gesty.	Pedagog gesty naznačuje melodický průběh výpovědi.
Grafické znázornění	Pedagog vyznačuje melodický průběh výpovědi grafickým znázorněním.	Pedagog graficky znázorňuje melodický průběh obou konkrétních výpovědí napsaných na tabuli.
Výklad	Pedagog doplňuje ukázkou a grafické znázornění ústním vysvětlením (pokud je to možné, u začínajících studentů předloží výklad v mateřském jazyce studentů).	Pedagog ústně vysvětluje melodický průběh výpovědi.
Přirovnání k podobným jevům v mateřském jazyce	Pedagog přirovnává daný jev k podobnému jevu v mateřském jazyce studentů.	Pokud je pedagog obeznámen s mateřským jazykem studentů, může přirovnat stoupavý průběh jednoslabičné otázky zjišťovací (Jdeš?) k tónovému průběhu 5. tónu v rámci jedné slabiky ve vietnamštině a klesající průběh oznamovací výpovědi k 2. tónu v rámci jedné slabiky ve vietnamštině (viz Tab. 1).

Tab. 3: Možné postupy při výuce větné intonace

Jak vietnamský mluvčí vnímá skupiny souhlásek?

Dalším problémem při osvojování si české výslovnosti vietnamskými mluvčími bývají skupiny souhlásek v rámci jedné slabiky v češtině, protože ve vietnamštině se skupiny souhlásek v rámci jedné slabiky nevyskytují. Zatímco v češtině může délka praetury dosáhnout až 4 souhlásek (**vzklíčit**, **pštros**, **vzhlédnout**), ve zvláštních případech 5 souhlásek (**s pštrosicí**) a délka kody až tři konsonantů (**zábst**), vietnamská slabika může mít na začátku i na konci slabiky pouze jednu souhlásku, která může být zapsána spřežkou.² Ve vietnamštině neexistuje slabika bez vokálu, zatímco v češtině mohou jádro slabiky tvořit i sonorní konsonanty (Palková 1994: 270–271).

Diktovaná slova	Zápis vietnamským studentem A (chlapec, 15 let, 10 měsíců v ČR)
strč	stč
prst	prs
tvrz	tvz
čtvrtý	čvrty
laskavost	laskavos
uprostřed	úprosted
pštrosice	strosice
pojdte dál	pojte dál

Tab. 4: Jak vietnamský mluvčí vnímá skupiny souhlásek?³

Jak vyplývá z ukázky (viz Tab. 4), výše zmíněný vietnamský mluvčí A není po necelém roce studia českého jazyka zatím schopen vnímat všechny souhlásky v českých slabikách. Vzhledem ke skutečnosti, že praetura (onset) i koda (coda) může mít ve vietnamské slabice nejvýše jednu souhlásku, je pro

2 Některé vietnamské souhlásky jsou zapisované spřežkami, např. **ch**, **kh**, **tr**, **ph**, **ng**, **ng**h atd. Ačkoliv jsou tyto spřežky v písmu zaznamenány dvěma až třemi znaky, jedná se jen o jednu souhlásku (podobně jako u české spřežky **ch**).

3 Naše tabulky se zaměřují na způsob vnímání českého textu vietnamskými mluvčími, neobsahují fonetický přepis české výslovnosti. Protože spodoba znělosti je pedagogům češtiny známá, nepovažovali jsme za nutné jí v tabulkách věnovat pozornost.

vietnamské mluvčí velmi náročné vnímat mnohosouhláskové skupiny v české slabice. Pokud souhlásky hláskujeme, mnozí začínající vietnamští studenti si je zapisují v přepisu do vietnamštiny takto: **sơ to rơ chơ** (strč). Z tohoto zápisu můžeme usoudit, že jedna česká slabika se čtyřmi konsonanty představuje z vietnamského pohledu čtyři slabiky; tomuto vnímání pak často odpovídá i výslovnost českých slabik bez vokálu. Učitelé českého jazyka při výuce většinou stojí před těžkou volbou: Mohou nechat studenty vyslovovat vícesouhláskové slabiky s tím, že některou z konsonant vynechají, nebo usilovat o úplnou výslovnost všech souhlásek s tím, že českou slabiku vietnamský student většinou vysloví jako několik slabik (souhlásek s vokálem). Na základě našich zkušeností doporučujeme zpočátku uplatnit druhou možnost a věnovat čas procvičení výslovnosti jednotlivých souhlásek a jejich pozvolnému spojování.

Dalším zajímavým problémem je způsob, jak vietnamští mluvčí vnímají české souhlásky. Podívejme se na pár příkladů (viz Tab. 5):

Diktovaná slova	Zápis vietnamským studentem A (chlapec, 15 let, 10 měsíců v ČR)
dalekohled	danekohnet
hymna	hýmla
úřednice	uzeníce
Václav	Váslav
osvětlení	ocvělení
narýsovat	naricovat
plášť	plást
Jaroměř	Jároměš

Diktovaná slova	Zápis vietnamskou studentkou B (F, 14 let, 20 měsíců v ČR)
Kroměříž	Kroměříč
přstrosáčata	čtrosáčata
cihla	síhlá

Tab. 5: Zaměňování souhlásek **l–n**, **c–s**, **t–č**, **d–j**, **ř–š** atd.⁴

4 Studenti A a B byli seznámeni s pravidly spodoby znělosti v češtině.

Velmi častým jevem u některých severovietnamských dialektů bývá zaměňování **l** a **n**, a to i přesto, že spisovná vietnamština tyto dvě hlásky rozlišuje. S touto záměnou se proto setkáváme u vietnamských studentů v ČR často. Velmi často tyto dva fonémy nerozlišují především vietnamští mluvčí pocházející z provincie Hai Duong. Z této vietnamské provincie pochází i rodina studenta A (danekohned, hýmla).

Další záměny konsonantů souvisejí spíše s tím, že některé české souhlásky nemají obdobný ekvivalent ve vietnamštině, představují tedy zcela nové hlásky, jejichž výslovnosti se vietnamští rodilí mluvčí učí. Při diktátu mají ovšem vietnamští mluvčí tendenci zaměňovat hlásky, které ve vietnamštině neexistují, s hláskami, které se jim jeví nejpodobnější hláskám v jejich rodném jazyce. Celkově můžeme říct, že ve vietnamském systému konsonantů nenajdeme odpovídající hlásku pro většinu českých měkkých souhlásek (**ž, š, ř, c, j, ě**). Proto student A i studentka B zaměňují souhlásku **c** za **s** (Váslav, síhlá), student A zaměňuje **š** za **s** (plást), **ř** za **z** (uzeníce) atd. Zaměňují tedy souhlásky, které ve vietnamštině nejsou (**c, š, ř...**) za konsonanty, jejichž obdoba existuje v jejich rodném jazyce.

Další tendencí je zaměňování hlásek při snaze uplatnit nově naučené české souhlásky, jedná se tedy o záměnu měkké souhlásky za jinou (Jároměš, Kroměříč, čtrosáčata). I když jsou si vietnamští studenti vědomi rozdílu mezi českými hláskami **c** a **s**, rozlišení pro ně i tak představuje nelehký úkol, proto se stává, že zapisují hlásku **c** (nově naučenou českou souhlásku, jejíž obdoba ve vietnamštině není) namísto hlásky **s** (ocvělení, naricovat).

Častou tendencí je rovněž vynechávání koncových souhlásek (viz Tab. 6).

Diktovaná slova	Zápis vietnamským studentem A (chlapec, 15 let, 10 měsíců v ČR)
Prostějov	Prostějo
Mladá Boleslav	Mladá Blesla
hrad	hra
konec	kone
poušť	pouč
Rudolf	Rudou

Tab. 6: Vynechávání některých koncových souhlásek

Ve vietnamštině může být koncovou souhláskou jen jedna z osmi vietnamských souhlásek (Vasiljev 1999: 31–32) – **p** [-p], **t** [-t], **c** [-k], **ch** [-k; -c], **m** [-m], **n** [-n], **nh** [-ŋ], **ng** [-ŋ].⁵ Jedním z důvodů pro vynechávání některých českých koncových souhlásek tedy může být skutečnost, že tyto hlásky nemohou být v mateřském jazyce vietnamských mluvčích ve finální pozici. Jak bylo vysvětleno výše, praetura i koda mohou mít ve vietnamštině jen jednu souhlásku, proto dalším důvodem vedoucím k vynechávání finálních souhlásek může být vícesouhlásková koda.

Význam poznatků z mateřského jazyka vietnamských studentů

Objasnění důvodů vybraných častých tendencí vietnamských rodilých mluvčích při studiu české výslovnosti na základě poznatků z jejich mateřského jazyka může být užitečnou pomůckou pro učitele českého jazyka při výuce vietnamských studentů a může vést ke zdokonalování metod výuky. Cílem toho příspěvku bylo upozornit na možnosti srovnávání vybraných fonetických a fonologických jevů ve vietnamštině a v češtině za účelem hledání cest k co nejúčinnější výuce českého jazyka a české výslovnosti.

LITERATURA

HLAVATÁ, Lucie – SLAVICKÁ, Binh

2003 *Praktická vietnamština*. Praha: Fortuna

KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (ed.)

2002 *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny

KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdeňka (ed.)

2003 *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny

NGUYEN, Phan Canh

1984 *Základy vietnamštiny*. Praha: SPN

PALKOVÁ, Zdena

1994 *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum

SLAVICKÁ, Binh

2008 *Praktická fonetika vietnamštiny*. Praha: Karolinum

5 Fonetický zápis těchto koncových hlásek jsme uvedli podle Slavické 2008: 102–108.

VASILJEV, Ivo

2006 „Co bychom měli vědět o vietnamštině.“ In: Jiří Kocourek – Eva Pechová (ed.):
S vietnamskými dětmi na českých školách. Jinočany: H&H, s. 49–55

VASILJEV, Ivo

1999 *Za dědictvím starých Vietů*. Praha: Etnografický ústav AV ČR